

лізингоодержувач та продавець (постачальник)), а суб'єктами договору фінансового лізингу – лише два – лізингодавець та лізингоодержувач.

Список використаної літератури:

1. Габріадзе М.Р. Правове регулювання договору лізингу за цивільним законодавством України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Том 1. С. 47–52.
2. Горіславська І.В. Правова природа лізингу та його використання у АПК України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 261–262.
3. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02. 2021 № 1201-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 10.12.2023)
4. Трофімова О.В. Правове регулювання лізингової діяльності в Україні. К. : КИТ, 2005. 216 с.

УДК 347.63

Володимир БОБКО,
*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ В НАСЛІДОК БЕЗВІСНОЇ ВІДСУТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Кількість осіб, які зникли безвісно в Україні, постійно збільшується. В реаліях сьогодення це відбувається здебільшого внаслідок збройної агресії РФ на території України. Тривала та безвісна відсутність фізичної особи не може не вплинути на правовідносини, учасником яких вона була. Невідомість місцезнаходження одного із суб'єктів правовідносин створює невизначеність у правонаступництві інших суб'єктів. Така невизначеність ускладнює або створює перешкоди у здійсненні ними своїх суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, виконання правових обов'язків. Зокрема, майно відсутньої особи залишається поза сферою цивільного обороту, а особи, які могли б ним користуватися, не наділені необхідними повноваженнями.

Щоб усунути юридичну невизначеність, яка спричинена тривалою відсутністю фізичної особи, закон передбачає створення особливого юридичного статусу для такої особи – визнання її в судовому порядку безвісно відсутньою або оголошення померлою. Важливою метою у такій ситуації є охорона майнових інтересів самої відсутньої особи.

Дослідженню правовідносин власності та способам її захисту присвячено чимало теоретичних досліджень, достатньо назвати вже

класичні роботи таких науковців як Дзера О.В., Заїка Ю.О., Дзера І.О., Жилінкова І.В. Останніми роками тією чи іншою мірою проблемам правових наслідків появи фізичних осіб оголошених померлими приділяли увагу в своїх дослідженнях Кличков А. О., Лісніча Т.В., Січко Д.С.

Але в той же час питання щодо захисту та реалізації майнових прав учасників правовідносин безвісної відсутності фізичної особи залишаються надзвичайно актуальними як для практики, так і для теорії цивільного права і процесу, заслуговують детальнішого дослідження та потребують сучасного погляду на цю проблему.

Метою та завданням є дослідження проблемних питань матеріально-правових наслідків визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою і скасування судових рішень у цих справах які впливають на майнові правовідносини не лише щодо інших осіб, пов'язаних з безвісно відсутньою особою, але і на особу яка визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою.

Більшість матеріально-правових наслідків визнання фізичної особи безвісно відсутньою передбачено нормами ЦК України. Так, згідно зі ст. 44 ЦК України над майном особи, яка визнана безвісно відсутньою, на підставі рішення суду нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. Цей захід не означає обмеження майнових прав даної особи, а навпаки, сприяє охороні її інтересів. В той же час він гарантує задоволення майнових прав фізичних осіб, з якими відсутня особа знаходилась у певних зобов'язальних відносинах. Нотаріус має право і до закінчення річного строку за заявою заінтересованих осіб або органу опіки і піклування призначити опікуна для охорони майна відсутнього, а також для управління цим майном.

З майна, що належить безвісно відсутній особі, видається утримання особам, яких остання зобов'язана за законом утримувати. За рахунок цього майна опікун задовольняє вимоги із сплати боргів за зобов'язаннями безвісно відсутньої особи. Якщо після зникнення особи залишилися невіршені майнові спори, то опікун вправі пред'явити позов від імені та в інтересах відсутньої особи, а так само і відповідати від її імені в межах майна, яке знаходиться під опікою.

Між тим, опікун не може замінити безвісно відсутню особу в усіх цивільних правовідносинах. Так, припиняються зобов'язання, тісно пов'язані з безвісно відсутньою особою, зокрема чинність довіреності, договору доручення тощо. Якщо, функції безвісно відсутньої особи може виконувати її представник то правовідносини зберігаються і реалізуються у звичайному порядку. Наприклад, відносини за договором комісії.

Окрім встановлення опіки над майном відсутньої особи законодавство передбачає можливість укладення договору передачі її майна в управління. Органи опіки і піклування можуть знайти для майна

відсутньої особи управителя і укласти з ним договір управління майном у відповідності із ст. 1029 ЦК України. Заінтересованими в цій процедурі можуть бути як члени сім'ї безвісно відсутньої особи, так і напевно ті, на чию користь така особа має здійснити виконання зобов'язання.

Заявник може запропонувати себе в якості управителя. Закон допускає, що таким управителем може бути суб'єкт підприємницької діяльності окрім вигодонабувача та органів державної влади і місцевого самоврядування. Управитель здійснює від свого імені управління майном за плату або, якщо це передбачено договором то вправі одержувати винагороду за рахунок довіреного йому майна. В будь-якому випадку про це повинно бути зазначено в договорі управління майном, що буде укладати орган опіки і піклування.

До змісту даного договору законодавство пред'являє ряд вимог, передбачених статтями 1030 – 1042 ЦК України. Управитель зобов'язаний охороняти майно та піклуватися про його належний стан. У договорі з управителем може бути прямо зазначено, які дії він не вправі вчиняти (наприклад, відчужувати передане йому майно, укласти щодо нього договір застави). В той же час, якщо інше не передбачено договором, особа, призначена управителем, вправі здійснювати з майном будь-які дії – продавати, здавати в оренду тощо. Управитель не може дарувати довірене йому майно або надавати його у безоплатне користування.

Одним із головних обов'язків управителя, слід вважати погашення заборгованості по зобов'язаннях безвісно відсутньої особи. Однак здійснювати це необхідно у відповідному порядку. Так, наприклад, не можна виплатити гроші за розпискою, яка видана зниклою особою. Отже, якщо кредитор відсутньої особи має намір одержати борг, йому необхідно звернутися в судовому порядку з позовом. Така ж процедура повинна бути дотримана й щодо утриманців відсутньої особи. Щоб утримувати його дітей, необхідно звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів. Право подачі позовної заяви має один з батьків дитини, його опікун або піклувальник, усиновитель, а також орган опіки і піклування.

Певні проблеми виникають при здійсненні зазначеної процедури у разі, коли відсутня особа перебувала у шлюбі оскільки її майно, зазвичай, є спільною сумісною власністю чоловіка і жінки. В такому разі виникають відповідні передумови. По-перше, після ухвалення рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою її шлюб не припиняється автоматично. З цієї особою іншому з подружжя можна розірвати шлюб у спрощеному порядку в органах РАЦСу (ч. 1 п. 1 ст. 107 СК України). Однак розірвання шлюбу є особистим немайновим правом іншого з подружжя. По-друге, якщо безвісно відсутній особі належить майно, що входить до складу спільної сумісної власності, то управителю необхідно звернутися до суду з позовом про виділ частки із спільного майна. В

протилежному випадку в нього не буде визначеності, чим конкретно він повинен управляти і за рахунок чого погашати борги зниклої особи.

Отже, призначення управителя над майном з боку членів сім'ї відсутньої особи може бути викликана потребою в одержанні достатнього утримання неповнолітніми дітьми, а також необхідністю реалізації нерухомого майна або транспорту, розпорядження яким вимагає присутності власника.

Судові рішення у справах про оголошення особи померлою мають дещо інші матеріально-правові наслідки. Відповідно до п. 2 ст. 308 ЦПК рішення суду про оголошення особи померлою є підставою для внесення органами РАЦСу в книгу реєстрації актів громадянського стану запису про смерть цієї особи і видачі заінтересованим особам свідоцтва про смерть. Донині серед вчених не існує єдиної думки щодо питання правових наслідків оголошення фізичної особи померлою. Деякі автори вважають, що особа, оголошена померлою, не позбавляється правоздатності, якщо вона насправді жива [1, с. 99]. Водночас припущення про її смерть, підтвержене судовим рішенням, реєструється в органах РАЦСу і тягне втрату особою набутих раніше цивільних прав та обов'язків [2, с. 127]. Щодо юридичних наслідків такого судового рішення, то вони співпадають з наслідками, передбаченими у випадку смерті особи: 1) до спадкоємців переходять усі права та обов'язки, що належали особі, яка оголошена померлою. Водночас ч. 2 ст. 47 ЦК України зазначає, що спадкоємці не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини.

Така норма містить гарантію прав особи, оголошеної померлою, у випадку її появи; 2) припиняється шлюб; 3) припиняються зобов'язання, пов'язані з особою, яка оголошена померлою.

Як вказувалось, визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою викликає значну кількість правових наслідків, які передбачені нормами інших інститутів цивільного і сімейного права. Оскільки ці правові наслідки належать до категорії безвісної відсутності, вважаю доцільним вказати їх безпосередньо у статтях, що присвячені регулюванню названих відносин. Стаття 44 ЦК України розглядає питання охорони майна відсутньої особи. З позиції автора, доцільно було б присвятити її комплексу цивільно-правових наслідків безвісної відсутності, та назвати: «Правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою».

Крім питань охорони майна відсутньої особи і порядку встановлення опіки над ним, в статті необхідно вказати про такі наслідки, як припинення договору доручення, довіреності, авторських договорів та інших договірних відносин такої особи, що безпосередньо пов'язані з нею.

Складним і недостатньо урегульованим в законі є питання, пов'язане з матеріально-правовими наслідками скасування судових рішень у цих справах. Так як підставою оголошення фізичної особи померлою є лише припущення про її смерть, тому не виключається можливість появи або виявлення її місце перебування. Стаття 48 ЦК України передбачає наслідки, пов'язані з появою фізичної особи, яка була оголошена померлою: суд за місцем перебування цієї особи або суд, що ухвалив рішення про оголошення її померлою, за заявою останньої або іншої заінтересованої особи скасовує відповідне рішення; поновлюється особисто-правовий статус особи; незалежно від часу своєї появи власник може вимагати від будь-кого повернення майна, що збереглося та безоплатно перейшло до нього після оголошення фізичної особи померлою, за винятком майна, придбаного за набувальною давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника; особа, до якої майно перейшло за оплатними правочинами, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття майна вона знала, що фізична особа, яка оголошена померлою, жива (у разі неможливості повернути майно в натурі, власнику відшкодовується вартість цього майна); якщо майно фізичної особи, яка оголошена померлою перейшло у власність територіальної громади і було реалізоване нею, особі, яка з'явилася, повертається сума, одержана від реалізації майна; припиняється виплата пенсій відповідним категоріям осіб; у сфері сімейних відносин поява особи, яка оголошена померлою, є підставою для поновлення шлюбних відносин шляхом нової реєстрації шлюбу.

Між тим, поновлення її втрачених прав не завжди відбувається у повному обсязі. Деякі обмеження у поновленні прав встановлені на користь спадкоємців. Так, оскільки майно особи, яка з'явилася, перейшло до спадкоємців, останні згідно із законом мали підстави розпорядитися цим майном як своїм власним. Тому вони не зобов'язані відшкодовувати вартість відчуженого майна, а також не зобов'язані повертати доходи отримані внаслідок користування даним майном. Поверненню підлягає тільки майно, що його виявлено в натурі. Наприклад, якщо спадкоємці особи, оголошеної померлою, продали отриманий у спадщину будинок, то від покупця, який не знав, що оголошений померлим є живим, не можна вимагати повернення цього будинку, але не можна стягнути і його вартість із спадкоємців.

Слід підтримати точку зору вчених, які вказують на те, що зазначене правило не зовсім вірно вирішує колізію інтересів особи оголошеної померлою, та інтересів її спадкоємців [3, с.130]. Достатньо лише спадкоємцям, отримавши спадщину, негайно її реалізувати, і на виручені кошти придбати інші цінності, як вони звільняються від зобов'язань перед такою особою в разі її появи. Особа, яка з'явилася не може бути поновлена в майнових правах лише тому, що її майно

спадкоємцями перетворено в гроші та інші цінності. Таке положення стимулює до найскорішого відчуження або споживання майна особи, оголошеної померлою, особливо у тому випадку, коли спадкоємці не впевнені в обґрунтованості оголошення спадкодавця померлим.

На усунення вказаної колізії спрямована частина 2 ст. 47 ЦК України, де передбачено, що спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. На думку автора, така норма містить гарантію майнових прав особи у випадку її з'явлення. Проте, вона встановила обмеження щодо нерухомості, а доля іншого майна залишається неврегульованою. Тому було б правильним встановити заборону на відчуження всього рухомого і нерухомого майна, яке належить власнику, що оголошений померлим. Таким чином необхідно закріпити у ч. 2 ст. 47 ЦК України правило про заборону спадкоємцям протягом п'яти років на відчуження всього рухомого і нерухомого майна, яке належить власнику, що оголошений померлим [4, с.15].

Не можна виключати також випадки, коли заявник з корисливою метою намагається отримати рішення про визнання особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою. Тому доцільно було б передбачити в законі, положення про те, якщо суд встановить подібний умисел у заявника, то в якості правових наслідків скасування судового рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою необхідно визнати недійсними ті правочини, які були укладені заявником на підставі подібного судового рішення, з відшкодуванням всіх збитків, завданих у зв'язку з використанням заявником судового рішення з корисливою метою. Такі наслідки необхідно закріпити в нормах матеріального права.

Викладене дозволяє зробити висновок, що законодавство містить багато проблемних і невирішених питань. Крім цього, на нашу думку, слід взяти до уваги наведені висновки та шляхи вирішення деяких питань як під час подальшого дослідження інституту визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, так і під час внесення змін і доповнень до чинного законодавства України.

Список використаної літератури:

1. Цивільне право України. Загальна частина: підручн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика 3-вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2010. С.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2009.
3. Січко Д.С., Ісмаїлова У.Ш. Окремі проблеми поновлення правового статусу особи яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена

померлою та з'явилась // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 28. Том 1. 2014 С. 128-131.

4. *Бобко В.Г.* Судочинство у справах про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Науково-дослід. Ін-т. приватного права і підприємництва акад. Правових наук. Київ : 2006. 20 с.

УДК 347.5

*Олександр ЖИЛН,
здобувач наукового ступеня
доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін*

Науковий керівник:
*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

Володимир БОБКО

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Основною метою створення, існування та діяльності органів державної влади є забезпечення належних умов життєдіяльності всього суспільства або громади загалом та кожної людини окремо, що, зокрема, покладає на них обов'язок сприяти утвердженню прав та свобод людини, їх практичній реалізації та створенню умов за яких органи державної влади не будуть ніяким чином такі права та свободи порушувати.

Проте, на сьогоднішній день досі виникають ситуації коли органи державної влади під час здійснення своєї діяльності порушують права фізичних та юридичних осіб і завдають шкоду, яка підлягає відшкодуванню. Саме через це особливої уваги набуває питання інструментів захисту прав та свобод людини, серед яких одним із основних є інститут деліктної відповідальності органів державної влади.

Деліктна відповідальність органів державної влади та її правове регулювання з огляду на тривалу історію становлення та розвитку, який не припиняється і сьогодні, була і залишається предметом наукового дослідження вітчизняних науковців.

Зокрема, деліктна відповідальність публічних суб'єктів стала предметом дослідження таких науковців як Дзера Ю. М., Первомайський О. О., Шевченко Я. М., Канзафарова І. С., Онищенко О. С., Панченко О. І., Корчемний М. М., Куцин А. В., Немцева А. О., Паришкура В. В., Хоменко М. М., Спасибо-Фатєєва І. В., Андрєєва І. А., Отраднова О. О. та інші.